

УДК 338.43

С. В. Васильєв,

к. е. н., доцент кафедри економіки,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: 0000-0002-4388-4091

А. О. Кривонос,

к. е. н., професор кафедри менеджменту, Дніпровський інститут Приватного акціонерного товариства "Вищий навчальний заклад "Міжрегіональна Академія Управління персоналом"

ORCID ID: 0000-0002-9810-2018

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.9.56

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗЕРНОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

S. Vasil'ev,

Ph. D. in Economics, Associate Professor of Economics Department

Dnipro State Agrarian and Economic University

A. Krivonos,

Ph. D. in Economics, Professor of Management Department, Dnepr institute of the Private joint-stock company

"Higher educational establishment "Interregional Academy of Management a personnel"

PROBLEMS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF THE GRAIN COMPLEX OF UKRAINE

Досліджено сучасний стан розвитку зернового комплексу України, визначено та проаналізовано основні його проблеми, а також окреслено перспективи його подальшого розвитку.

Розкрито загальні тенденції розвитку виробництва зернових та зернобобових культур, проведено їх аналіз за критерієм продуктивного використання земельних угідь.

Встановлено, що найбільш проблемним питанням зернового комплексу нині залишається істотне зниження родючості ґрунтів і нездатність більшості сільськогосподарських підприємств її відтворювати, попри поліпшення.

Визначено, що Україна вже зараз є досить потужним експортером зернових культур. В останні роки питома вага експорту зерна сягає понад половину його валового збору.

Окреслено основні проблеми, вирішення яких дасть поштовх для подальшого розвитку зернового комплексу України, підвищення його конкурентоспроможності і розширенню експортних можливостей.

The current state of development of the grain complex of Ukraine is investigated, its main problems are identified and analyzed, and the prospects for its further development are outlined. In recent years, the country's grain complex has shown positive dynamics of gross production. There has been a steady upward trend in cereal production. At the same time, Ukraine is far from fully utilizing the potential of its grain complex.

The general tendencies of development of production of grain and leguminous crops are revealed, their analysis by criterion of productive use of land is carried out. The main indicators show a generally positive upward trend, although they are still far from the average values that are typical for most of the leading countries of the world, as well as the relatively available resource potential of the agrarian sector of the Ukrainian economy.

It is established that the most problematic issue of the grain complex of Ukraine now remains a significant reduction in soil fertility and the inability of most agricultural enterprises to reproduce it, not to mention improvement. The soil cover is significantly degraded and continues to degrade. The main reason in Ukraine for declining soil fertility in most agricultural enterprises is their financial condition, namely low profitability.

It is determined that Ukraine is already a very powerful exporter of cereals. In recent years, the share of grain exports has reached over half of its gross collection. This gives reason to hope that the volume of grain exports in Ukraine and in the future will depend, first of all, on its gross collection, which is mainly determined by the economic potential of the grain complex, which is not yet in full use.

The main problems are identified, which will give impetus for the further development of the grain complex of Ukraine, increasing its competitiveness and expanding export opportunities, namely: storage infrastructure is quite old and inefficient, exploitation of outdated machinery and technologies, use of inefficient methods of agricultural activity, and extremely undeveloped export infrastructure.

Ключові слова: зерновий комплекс, виробництво зерна, оренда землі, родючість землі, експорт зерна, потенціал зернового комплексу.

Key words: grain complex, grain production, lease of land, fertility of the earth, grain export, potential of the grain complex.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Важливою складовою сільськогосподарського виробництва в Україні традиційно виступає зерновий комплекс, від реалізації продукції якого сільськогосподарські товаровиробники і держава загалом отримують майже третину грошових надходжень. Так, навіть у складі колишнього СРСР обсяги виробництва зерна в Україні у кращі роки становили понад 50 млн т (у 1989 р. — 51,2 і 1990 р. — 51,0 млн т), що істотно перевищувало потреби внутрішнього споживання. З набуттям незалежності, а саме з початку 90-х років ХХ ст. Україна стає вагомим і самостійним економічним суб'єктом на світовому ринку зерна. Обсяги виробництва зерна досягли 75,1 млн т, з якого майже половина спрямовується на експорт [11]. Інакше кажучи, зерновий сектор України є "...стратегічним та експортоорієнтованим, що за своїми потенційними обсягами здатний впливати на світову продовольчу безпеку" [5, с. 84].

Дослідження зернового комплексу охоплює широке коло питань: техніко-технологічної оснащеності, відтворення родючості ґрунтів, різних аспектів виробництва, збереження, транспортування, переробки й реалізації зерна, напрями його використання. Одним із головних напрямів використання зерна для сучасної України є експорт, тобто зерновий комплекс України є експортоорієнтованим. Частка експорту зерна у загальному його виробництві в останні роки становить понад третину від його валового збору. Крім того, потрібно спрямувати увагу на доцільність для України збільшення обсягів використання зерна на внутрішні потреби, на корм і виробництво біопалива зокрема. Адже тваринницька галузь на сьогодні далеко не забезпечує внутрішні потреби населення країни за науково обґрунтованими нормами. Водночас природно-ресурсний потенціал зернового комплексу здатний істотно збільшити обсяги виробництва зерна за рахунок використання нереалізованих можливостей і зменшення втрат при зби-

ранні зернових. Але це потребує належної техніко-технологічної оснащеності зернового виробництва, тобто істотних інвестицій, обсяг яких на теперішній час є недостатнім.

З огляду на вказане актуальними є дослідження різних аспектів зернового комплексу України і перспектив його розвитку як для внутрішнього, так на світового аграрних ринків.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика різних аспектів розвитку зернового комплексу висвітлюється у працях багатьох науковців, зокрема В.І. Бойко, П.І. Гайдуцького, І.І. Вініченко, М.В. Зубець, Ю.О. Лупенко, В.Я. Меселя-Веселяка, П.Т. Саблука, Р.П. Саблука та багато інших. Попри значну увагу до цієї проблеми, не вирішеними залишаються деякі питання і насамперед, пов'язані з пошуком оптимальних напрямів підвищення ефективності виробництва зернових культур та посилення експортного потенціалу. Йдеться про ті з них, що дозволяють враховувати інтереси як виробників зерна, так і національні інтереси.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження зернового комплексу України, виділення та аналіз основних його проблем, а також визначення перспектив його подальшого розвитку.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аграрний сектор економіки України має один із найкращих виробничих потенціалів в Європі. Передусім мова йде про земельні ресурси як головний незамінний специфічний виробничий ресурс аграрного виробництва. Земля — важлива складова національного багатства нашої країни. До складу земель сільськогосподарського призначення належить 41,5 млн гектарів, з них 32,5 млн гектарів орні землі [9, с. 79]. За землезабезпеченістю в розрахунку на одного жителя Україна займає лідируючі позиції в

Таблиця 1. Використання сільськогосподарських угідь в Україні (усі категорії господарств)

Показники	1990	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018
Продукція сільського господарства у постійних цінах 2010 р., млрд грн	282,8	151,0	179,6	194,9	239,5	254,6	249,2	269,4
на одну особу, грн	5449	3071	3813	4249	5589	5967	5865	6374
Валовий збір зернових та зернобобових, млн т	51,0	24,5	38,0	39,3	60,1	66,1	61,9	70,1
Урожайність зернових і зернобобових культур, ц/га	35,1	19,4	26,0	26,9	41,1	46,1	42,5	47,4

Джерело: [8, с. 46; 83; 92].

Європі. На кожного українця припадає близько 0,7 га сільськогосподарських угідь, що утричі більше, ніж у середньому в світі. У структурі родючості 73 % ріллі становлять чорноземі й лучно-чорноземні ґрунти [2, с. 11].

Практично загально визнаним положенням серед вітчизняних науковців є те, що аграрний потенціал здатний забезпечити продовольчу безпеку країни на найвищому рівні. Вважається, що країна знаходиться у стані продовольчої безпеки, "... якщо вона здатна забезпечити достатнє харчування всіх громадян за нормальних умов та мінімально необхідне — за надзвичайних обставин" [9, с. 165, 172]. А враховуючи, що природно-кліматичний аграрний потенціал України оцінюється високим балом (родючі ґрунти та сприятливі кліматичні умови), то питання про гарантування продовольчої безпеки взагалі не повинно стояти на порядку денному.

Стосовно розвитку зернового комплексу, то Національним проектом "Зерно України" перед сільськогосподарським виробництвом поставлено відповідальне завдання досягти протягом найближчих років валового виробництва зерна на рівні 80 млн т щорічно [9, с. 120]. В 2019 р. — одержано рекордний за всі роки урожай зерна 75,1 млн т, що на 7,2% більше, ніж у 2018 році (70,08 млн т) [11]. Водночас, загально відомим є той факт, що Україна далеко не в повній мірі використовує потенціал зернового комплексу. Зокрема, урожайність основних культур приблизно в 2,5 рази менша, ніж в США та ЄС, хоча якість українських ґрунтів на порядок вища, ніж в інших країнах світу.

Суспільний інтерес, а відповідно і держави, у здійсненні аграрної реформи можна визначити в двох моментах. По-перше, найбільш повне використання природного потенціалу земельних ресурсів. Від цього залежать продовольча і в значній мірі економічна безпека країни. По-друге, відтворення родючості ґрунтів, рослинних ресурсів. Варто наголосити, що в інтересах суспільства є поєднання високопро-

дуктивного використання землі з одночасним збереженням її родючості, а по можливості й поліпшення. Останнє має вирішальне значення, оскільки земельні ресурси не тільки обмежені, але й їхні площі зменшуються. Тоді як відновлення й підвищення їхньої родючості є базою, основою розширеного відтворення плодотворності земель.

Здійснення ринкової трансформації земельних відносин виходило з очікування на позитивні результати щодо землекористування за обома зазначеними вище напрямками. Адже саме в цьому полягає суспільний інтерес проведення реформи. За напрямом продуктивного використання земельна реформа принесла певні позитивні результати. Продуктивне використання земельних угідь можна охарактеризувати наступними даними (табл. 1).

Наведені дані показують, що виробництво валової продукції сільського господарства все ще не досягло рівня 1990 р. і менше на 4,7%. Більш повно динаміку продуктивності використання землі характеризує показник виробництва валової продукції сільського господарства в розрахунку на одну особу. За цим показником результат позитивний (відбулося збільшення на 17,0%), підвищилася і урожайність зернових (на 35,0%). Слід зазначити, що з 2000 по 2010 рр. ці показники були провальними для сільського господарства України. В той час, як в Україні один із найкращих в світі потенціал землеробства.

Земельний фонд України становить 60,3 млн гектарів, або близько 6 відсотків території Європи, сільськогосподарські угіддя — близько 19 відсотків загальноєвропейських, у тому числі рілля — близько 27 відсотків. Загальна площа чорноземів в Україні становить від 15,6 млн до 17,4 млн гектарів, а це близько 8 відсотків світових запасів [10]. Тоді як, по урожайності зернових і зернобобових культур вона поступається багатьом країнам. Так, у 2013 р. цей показник становив у Нідерландах — 85,8 ц/га, Німеччині — 72,7 ц/га, США — 72,4 ц/га,

Франції — 70,0 ц/га, Великобританії — 64,8 ц/га [12].

Загалом приватизація земель сільськогосподарського призначення призвела до більш продуктивного їх використання у порівнянні з державною власністю на землю в розрахунку на одиницю земельної площі. Результат земельної реформи у цьому контексті — позитивний.

Стосовно відновлення родючості землі, то аграрна реформа не дала очікуваного ефекту. Тут від'ємний результат набув руйнівного характеру. Якщо продуктивність земель можна підвищити порівняно швидко, то відновлення їх родючості потребує тривалого часу. На такий стан проблеми звертають увагу провідні вітчизняні науковці і практики, вказуючи на те, що "земельні ресурси настільки виснажені, що без серйозної роботи над відновленням їхньої родючості важко розраховувати на конкурентоспроможність галузей" [3, с. 3—4]. У сучасних складних умовах господарювання "питання збереження та підвищення родючості ґрунтів є дуже непростим, але вкрай важливим" [1, с. 7].

За роки державної незалежності істотно втрачена родючість ґрунту і здатність більшості сільськогосподарських підприємств її відтворювати, не кажучи вже про поліпшення. Ґрунтовий покрив значно деградований та продовжує деградувати. Найбільш істотним фактором зниження продуктивності земель і зростання деградації агроландшафтів є водна ерозія ґрунтів. Так, загальна площа сільськогосподарських угідь, які зазнали згубного впливу водної ерозії, становить 13,3 млн гектарів (32 відсотки), у тому числі 10,6 млн гектарів орних земель. У складі еродованих земель перебуває 4,5 млн гектарів із середньо- та сильнозмитими ґрунтами, у тому числі 68 тис. гектарів повністю втратили гумусовий горизонт. На якісний стан земельних ресурсів впливають також інші негативні фактори, такі, як вітрова ерозія, засоленість, солонцюватість, перезволоженість, кислотність, кам'янистість [10]. Нині в абсолютній більшості агроструктур питання відтворення родючості ґрунту вирішується за залишковим принципом.

З огляду на викладене вище, можна стверджувати, що реформи в аграрному секторі України негативно позначилися на родючості ґрунтів. Однією із головних причин, які зумовлюють наявність проблеми зниження родючості ґрунту, на наш погляд, є те, що не була втілена в життя первинна мета земельної реформи — наблизити "власність на землю безпосередньо до виробника". У секторі сільськогосподарських підприємств практично по-

вністю має місце уособлення процесів землеволодіння і землекористування, земля належить одним, а використовують її інші суб'єкти.

У розвитку орендних земельних відносин можна розглядати як позитивні, так негативні моменти. До позитивних наслідків оренди землі слід зарахувати те, що вона дає аграрним виробникам змогу досягти оптимальних розмірів землекористування. В цьому випадку їм не треба авансувати свої кошти на купівлю землі, яка коштує дорого, що зменшує їх витрати. При порівняно низьких доходах вони не швидко окупляться. З іншого боку, оренда землі істотно загальмувала процес її фрагментації і деконцентрації аграрного виробництва. Передусім, це знаходить прояв в утворенні надвеликих аграрних формувань, "десять найбільших з яких налічують у своєму землекористуванні близько 3 млн га земель, одержуючи монопольну ренту, постійно нарощує свій земельний банк" [4, с. 16]. Концентрація аграрного виробництва, встановлений прямий зв'язок розмірів посівних площ з їх продуктивністю, а також обсягів продажу сільськогосподарської продукції з вищими показниками рентабельності і продуктивності діяльності виробників стали загальною тенденцією сучасного етапу розвитку зернового комплексу України [7, с. 12].

Оренда сільськогосподарських земель більшістю вчених оцінюється переважно в негативному плані, передусім з точки зору виснаження орендованої землі, втратою нею родючості. В.М. Геєць у цьому зв'язку справедливо зазначає: "...той, хто взяв землю в оренду, зовсім не несе за її якість ніякої відповідальності. Це слабе місце наших стратегій" [9, с. 38]. Однак, на наш погляд, в Україні головна проблема не в оренді земельних паїв, а в її абсолютному переважанні в секторі сільськогосподарських підприємств (близько 9/10). Для оренди земельних паїв нині характерним є: по-перше, короткі терміни (понад 80% до 5 років), а відповідно незацікавленість орендарів у збереженні родючості ґрунту, використання ними переважно "комерційних" сівозмін; по-друге, в оренду здаються порівняно невеликі земельні площі (4—6 га), а відповідні більш-менш великі аграрні формування заключають орендні договори з великою кількістю власників земельних паїв, що у випадку довгострокового анулювання договору загрожує цілісності обробітку орендованих земельних масивів.

З точки зору впливу на ефективність аграрного бізнесу в цілому, та ефективного й раціонального використання землі зокрема, можна зазначити, що власність на землю для під-

Таблиця 2. Динаміка сільськогосподарської техніки в підприємствах у 2005–2017 рр., тис. шт.

Вид техніки	2005	2010	2015	2016	2017	2017 р. до 2005 р., %
Трактори	216,9	151,3	127,9	132,7	129,3	59,6
Зернозбиральні комбайни	47,2	32,8	26,7	27,4	26,8	56,8
Кукурудзозбиральні комбайни	4,8	2,5	1,6	1,5	1,5	31,3
Сівалки	97,0	72,4	65,5	67,2	70,3	72,5
Сінокосарки тракторні	13,7	8,2	7,9	8,2	8,0	58,4
Жатки валкові	23,1	15,2	13,6	14,5	15,4	66,7

Джерело: [8, с. 70].

Таблиця 3. Співвідношення обсягів виробництва зерна і його експорту по Україні

Показники	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018
Виробництво, млн т	24,5	38,0	39,3	60,1	66,1	62,0	70,1
Експорт, млн т	1,3	12,7	14,2	38,3	41,5	42,5	42,9
Питома вага експорту до валового збору, %	5,3	33,4	36,1	63,7	62,8	68,6	61,2

Джерело: розраховано за даними [8, с. 213].

приємців вигідніша, ніж оренда, оскільки сприяє залученню капіталу, покращує умови для управління й інвестування, а також є гарантією проти можливого припинення договорів оренди з метою зміни цільового призначення землі.

Головною причиною в Україні зниження родючості ґрунтів у більшості сільськогосподарських підприємств є їхній фінансовий стан, низька прибутковість. Так, у 2018 р. — 13,3% від усіх підприємств галузі одержали чистий збиток. Звідси, якщо і виділяються кошти на відновлення родючості ґрунту, то по залишковому принципу. Про це у певній мірі свідчить істотне зменшення внесення мінеральних добрив під сільськогосподарські культури. Так, у 1990 р. сільськогосподарськими підприємствами України на 1 га посівної площі під всі посіви було внесено 141 кг поживної речовини, а в 2018 р. — 121 кг, що значно менше [8, с. 121; 169]. Замість 10—12 тонн органічних добрив на 1 га останнім часом вносять максимум 1 тонну.

Через недостатність коштів у підприємств малих та середніх форм господарювання, недосконалість кредитної та амортизаційної політики, недостатню державну підтримку матеріально-технічне забезпечення підприємств різних форм господарювання знаходиться на неналежному рівні. Натепер час забезпечення сільськогосподарських підприємств технічними засобами не досягає й половини від технологічної потреби, а стосовно забезпеченості

основними видами техніки простежуються тенденції до зниження (табл. 2). Порівняно з 2005 р. оснащеність сільськогосподарських підприємств основними видами техніки у 2017 р. значно знизилася. Так, у сільськогосподарських підприємствах нині використовується лише 129,3 тис. тракторів, 26,8 тис. зернозбиральних і 4,6 тис. кормозбиральних комбайнів, 70,3 тис. шт. сівалок усіх видів, близько 8 тис. шт. сінокосарок тракторних, 15,4 тис. шт. жаток.

Виробництво зернових культур високої якості з найменшою собівартістю неможливо без використання сучасної, ресурсозберігаючої техніки, що дозволяє знизити трудомісткість виробництва. Тому в зерновому комплексі України проблеми оснащеності сільськогосподарською технікою та ефективності її використання мають особливу значущість.

Головною метою кожного товаровиробника є максимізація прибутку, який, за даних витрат, визначається розміром ринкових цін. І якщо вони вищі на зовнішніх ринках у порівнянні з внутрішніми, то це буде стимулювати експорт певного товару. Крім того, у тій чи іншій країні нерідко виробляються товари понад внутрішні потреби у ньому і це також стимулює їхній експорт. Таким товаром для України є зерно, про що свідчать дані балансу зерна (табл. 3).

Як свідчать дані таблиці 3, зерновий комплекс України на сьогодні є експортоорієнтованим. В останні роки питома вага експорту зер-

на сягає понад половину його валового збору, у середньому за 2015—2018 рр. 64,1%, а в 2017 р. — 68,6%. У цьому плані є підстави сподіватися, що обсяги експорту зернових в Україні і в подальшому будуть залежати, передусім, від валового його збору, який в основному визначається економічним потенціалом зернового комплексу. А як вже зазначалося раніше, природний потенціал вітчизняного зернового виробництва є одним з найкращих у світі. Але використовується він поки що далеко не повною мірою.

Україна вже зараз є досить потужним експортером зернових культур. За обсягами експорту пшениці Україні належить шосте місце в світі (близько 7% від обсягу світової торгівлі), а за обсягами експорту ячменю вийшла в світові лідери (частка на світовому ринку складає 36%) [12].

Водночас дослідження перспектив розвитку експортного сегмента зернового комплексу має враховувати не тільки вітчизняний його потенціал, але й інші важливі обставини, які безпосередньо пов'язані з його реалізацією на світовому ринку зерна. Йдеться передусім про такі фактори: 1) можливості вигідного для України експорту зерна, тобто достатнього рівня прибутковості, принаймні не меншого, ніж на внутрішньому ринку зерна (конкурентоспроможність зерна на зовнішніх ринках); 2) врахування альтернативних експорту напрямів внутрішнього використання зерна; 3) прибутковість зерновиробництва щодо усіх суб'єктів, починаючи з його виробників і закінчуючи експортерами зерна. Отримання землевиробниками низького прибутку унеможливує відтворення виробництва зерна на інтенсивно-інноваційних засадах і підриває основи експорту зерна.

ВИСНОВКИ

Зерновий комплекс України є однією з пріоритетних сфер внутрішнього економічного розвитку та основою розширення зовнішньоекономічної діяльності. Від його розвитку залежить продовольча безпека країни, її експортний потенціал, ефективність використання наявних ресурсів та факторів виробництва.

В останні роки аграрна галузь української економіки демонструє відносно стабільний розвиток і є основою розширення її експортного потенціалу. Основним напрямом українського агробізнесу є рослинництво (близько 70% сільськогосподарської продукції). Найбільші обсяги в експорті продукції рослинного походження займають зернові культури.

Втім, нарощування обсягів виробництва зернових культур в Україні спричиняє вирішення певного кола гострих проблем, серед яких можна виділити такі:

1. Вже зараз в країні виробляється такий обсяг зернових, який є набагато більшим від потрібного для забезпечення потреб населення. До того ж в Україні склалась така пагубна практика, що кожного року після жнив екпортується значний обсяг зерна за кордон за низькими цінами, але потім, коли настає нагальна потреба, країна змушена здійснювати імпорт за набагато вищими цінами.

2. Вкрай нерозвинута експортна інфраструктура.

3. Інфраструктура зберігання в Україні є досить старою і неефективною. Втрати при зберіганні дуже високі, що спричиняє високу вартість зберігання зерна на елеваторах. До того ж українські елеватори мають схильність до зловживання своїм монопольним становищем.

4. Продуктивність виробництва зернових культур є досить невисокою у порівнянні з природно-кліматичними можливостями, що спричинене застарілим обладнанням та технікою, неефективними методами ведення сільського господарства.

5. Ціни на зернові культури не відзначаються сталістю і характеризуються досить великими коливаннями. Це пов'язано не тільки із зміною попиту й пропозиції, а й іншими важливими чинниками, як-от: обмінний курс і світова ціна на певні види зернових.

Світова практика дає підстави стверджувати, що вирішення даних проблем дасть поштовх для подальшого розвитку зернового комплексу України, підвищення його конкурентоспроможності і розширенню експортних можливостей.

Література:

1. Бойко Л.В. Формування економічного механізму збереження потенціалу родючості земель / Л.В. Бойко // Агросвіт. — 2012. — № 1. — С. 7—10.

2. Вінченко І.І. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: стан і перспективи / І.І. Вінченко, Д.В. Маховський // Агросвіт. — 2013. — № 21. — С. 10—13.

3. Зубець М.В. Інноваційно-випереджувальна модель якісного нового розвитку агропромислового виробництва / М.В. Зубець, П.Т. Саблук, С.О. Тивончук // Економіка АПК. — 2008. — № 12. — С. 3—8.

4. Мартинюк М.П. Ринок земель сільськогосподарського призначення в Україні: стан та

перспективи запровадження / М.П. Мартинюк // Економіка АПК. — 2017. — №3. — С. 15—21.

5. Саблук Р.П. Сучасні тенденції світової торгівлі зерном / Р.П. Саблук, О.В. Коваленко // Економіка АПК. — 2009. — № 9. — С. 84—88.

6. Саблук Р.П. Стан і напрями розвитку аграрної реформи / Р.П. Саблук // Економіка АПК. — 2015. — №2. — С. 10—17.

7. Сітковська А.О. Проблеми розвитку виробництва сільськогосподарської продукції в Україні / А.О. Сітковська // Агросвіт. — 2019. — № 1—2. — С. 10—14.

8. Статистичний збірник "Сільське господарство України": за 2018 рік / Державний служба статистики України. — К., 2019. — 235 с.

9. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: збірник матеріалів Чотирнадцятих річних зборів Всеукраїнського конгр. вчен. економістів-аграрників (Київ, 16—17 жовтня 2012 р.) / редкол.: Ю.О. Лупенко, П.Т. Саблук та ін. — К.: ННЦ "ІАЕ", 2013. — 762 с.

10. Стратегія удосконалення механізму управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 червня 2017 р. № 413 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2017-%D0%BF>

11. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

12. Food and Agriculture Organization of the United Nations [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/ru>

References:

1. Boyko, L.V. (2012), "Forming of economic mechanism of land fertility potential preservation", *Agrosvit*, vol. 1, pp. 7—10.

2. Vinichenko, I.I and Makhovsky, D.V. (2013), "Competitive ability of agrarian enterprises: current condition and prospects", *Agrosvit*, vol. 21, pp. 10—13.

3. Zubets, M.V. Sabluk, P.T. and Tyvonchuk, S.O. (2008), "Innovation and proactive qualitatively new model of agriculture production", *Ekonomika APK*, vol. 12, pp. 3—8.

4. Martyniuk, M.P. (2017), "The market of agricultural lands in Ukraine: the situation and prospects of implementation", *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 15—21.

5. Sabluk, P.T. and Kovalenko, O.V (2009), "Current trends in the world grain trade", *Ekonomika APK*, vol. 9, pp. 84—88.

6. Sabluk, P.T. (2015), "State and directions of development of agrarian reform", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 10—17.

7. Sitkovska, A.O. (2019), "Problems of development of agricultural production in Ukraine", *Agrosvit*, vol. 1—2, pp. 10—14.

8. State Statistics Service of Ukraine (2019), *Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy 2018 [Agriculture of Ukraine 2018. Statistical yearbook]*, State Statistics Service, Kyiv, Ukraine.

9. Lupenko, Yu.O. Sabluk, P.T. and others (2013), "The development strategy of the agricultural sector for the period to 2020", *Zbirnyk materialiv Chotyrynadtsiatykh richnykh zboriv Vseukrains'koho konhresu vchenykh ekonomistiv-ahrarynykiv [Proceedings of the fourteenth annual meeting of the All-Ukrainian Congress of Scientists agricultural economists]*, NNTs "IAE", Kyiv, Ukraine, 16—17 ocn.

10. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), Resolution "Strategy for improving the management mechanism in the field of use and protection of state-owned agricultural lands and their disposal", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2017-%D0%BF> (Accessed 12 April 2020).

11. The official site of the State Statistics Service of Ukraine (2020), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 12 April 2020).

12. FAO (2020), available at: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/ru> (Accessed 15 April 2020).

Стаття надійшла до редакції 22.04.2020 р.

www.economy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

Ефективна ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73